

## **Posudek oponenta na habilitační práci Moniky Mužákové „Koexistence solidarity a nesvobody. Každodennost člověka s mentálním postižením v totalitárním Československu“.**

Předložená habilitační práce představuje historizující sondu do způsobu zvládání a prožívání rodičovství s mentálně postiženým dítětem. Autorka klade důraz na pocity rodičů a jejich hodnocení projevené solidarity a podpory jiných lidí, blízkých i vzdálenějších, i projevů, které chápali jako odmítavé a vylučující. V úvodu práce se autorka snaží vysvětlit jaká byla situace rodičů mentálně postiženého dítěte v tehdejší společnosti a jak se snažili vyrovnávat s různými problémy, které přinášela. Ta se ovšem příliš neliší bez ohledu na panující režim.

Cíl práce vymezuje autorka jasně: chce zjistit, jaké byly postoje i chování ostatních lidí k rodičům, jimž se narodilo mentálně postižené dítě, resp. jak je tito jedinci vnímali a prožívali. Klade značný důraz na solidaritu s lidmi, kteří byli postiženi v tak citlivé oblasti jakou je rodičovství. Výzkumné otázky jsou jednoznačně formulované a lze na ně na základě výsledků daného výzkumu odpovědět. Je zřejmé, že soucítění a poskytnutí pomoci či podpory v situaci nouze není vázáno na panující režim, ale je obecnou lidskou vlastností, i když se leckdy projevuje spíše v neoficiálních vztazích. K lepšímu porozumění tehdejší situace slouží i kapitola věnovaná právnímu vymezení sociálního vyloučení jedinců s mentálním postižením a jejich rodin.

Použitá metoda byla vhodně zvolena, prostřednictvím analýzy příběhů rodin s mentálně postiženým dítětem je možné jejich problémům lépe porozumět. Jde o to, jak svůj život tito lidé chápali, jak vzniklé problémy prožívali a jak se s nimi vyrovnávali, co pro ně představovalo zátěž a co vnímali jako pomoc. Zdůvodnění volby použité metody a její výklad je rozsáhlý, občas možná až zbytečně. Charakteristika zkoumané skupiny a popis jejího hledání je rovněž hodně rozsáhlý. Je vhodné, že si autorka vybrala rodiny, kterým se narodilo dítěte se středně těžkým nebo těžkým stupněm mentálního postižení, protože taková zátěž je opravdu nezpochybnitelná. Bylo by vhodné uvést hned na počátku kapitoly o kolik rodin šlo, aby čtenář nemusel tuto důležitou informaci hledat v textu. Četnost zkoumané skupiny byla vzhledem k použité metodě dostatečně rozsáhlá.

Čtvrtá kapitola je věnována vymezení sociálního rámce rodičů s mentálně postiženým dítětem, charakteristice jednotlivých lidí nebo skupin z hlediska možné pomoci a podpory. Toto vymezení je vhodné, přispěje k lepšímu porozumění dané problematice a k pochopení sociálního postavení rodičů s mentálně postiženým dítětem. Rodina je, nebo by měla být, nejdůležitějším zdrojem opory, ale je zřejmé, že ji může tak velká zátěž jako je narození mentálně postiženého dítěte, i narušit. Je přínosné, že se autorka věnuje i analýze sourozeneckých vztahů v takových rodinách, protože tyto vztahy často nemívají standardní podobu, i sourozenci dítěte s mentálním postižením se musí s daným faktem nějak vyrovnávat. Účelná je i kapitola o zvládání takové zátěže prarodiči, kteří mohou k danému problému zaujímat různé postoje, rozhodně nepředstavují samozřejmý zdroj pomoci. Další část textu je analýzou zakotvení takové rodiny v širším společenském kontextu. To je velmi zajímavá subkapitola, protože potvrzuje obecně platný jev diferenciací okruhu přátel a známých v situaci, kdy dojde k nějaké nepříznivé změně. Na konci každé subkapitoly by se hodilo shrnutí získaných poznatků, jejich zobecnění a interpretace.

Postoj odborníků je důležitý, ale je zřejmé, že názory odborníků jsou rodiči s mentálně postiženým dítětem zpracovávány a interpretovány různým způsobem. Tito lidé bývají na chování a přístup odborníků citlivější a leckdy jde spíše o to, jak se k nim dotýčný člověk

chová, než na jaké odborné úrovni jsou jeho rady a doporučení. Pocit nepochopení a nezájmu bývá častý, rodiče si nechtějí připustit, že řešení, jaké by si přáli, leckdy není dosažitelné. Je přínosné, že autorka bere v úvahu i význam svépomocných sdružení, která jistě představovala pro rodiče postižených dětí důležitý zdroj opory a pomoci ve smyslu „kdo něco takového prožil, ten nám lépe porozumí“.

Další část práce tvoří podrobná analýza 6 příběhů různých rodin jimž se narodilo mentálně postižené dítě a oni se o ně starali a vychovávali je. Přínosné je i to, že autorka s těmito lidmi mluvila opakovaně a mohla tak zachytit případnou proměnu jejich názorů a postojů i jejich skutečné životní situace. Kvalitě práce by i v tomto případě prospělo shrnutí podstatných mezníků života každé rodiny a jejich přístupu k dané situaci na konci příběhu. Zhodnocení života jedinců s mentálním postižením po dalších 6 letech je užitečné.

Diskuze je věnována především zvládnutí rodičovství s mentálně postiženým dítětem v dřívějším režimu a vlivu této situace na sebepojetí a sociální zakotvení těchto lidí. Autorka zdůrazňuje i jeho paradoxní vliv na posílení solidarity, které bylo možná spíš obecným důsledkem této životní situace vyvolávající soucit a ochotu pomoci. V kapitole 6.4. se zabývá ztotožněním rodičů dětí s mentálním postižením se zkušenostmi, jaké získaly jiné vyloučené skupiny. Postavení lidí s jakýmkoli postižením a jejich rodin má v každém režimu svá specifika a je třeba pracovat na tom, aby bylo možné dosáhnout co nejspokojivějšího reálného cíle. Harmonizace práv a povinností je jistě důležitá, ale významný je i limit možností, který je třeba přijmout, a jehož přijetí může být pro rodiče takových dětí leckdy hodně stresující.

V závěrečné kapitole autorka uvažuje o možnostech speciální pedagogiky přispět k podpoře lidí s mentálním postižením a jejich rodin z různého hlediska. Jde o to, co by bylo reálně možné a zároveň uspokojující. Závěr představuje široce pojaté shrnutí získaných poznatků i jejich vlastních názorů.

K větší přehlednosti práce by přispělo lepší tématické i grafické členění textu.

**Předložená habilitační práce splňuje stanovené požadavky a vzhledem k tomu doporučuji pokračovat v habilitačním řízení.**

V Praze dne 27.ledna 2019

Prof. PhDr. RNDr. M. Vágnerová, CSc.



